

Gozdarstvo – sestavni del ohranjanja narave Forestry – a Constituent Part in the Preserving of Nature

Boštjan ANKO*

Izvilleček

Anko, B.: Gozdarstvo – sestavni del ohranjanja narave. Gozdarski vestnik št. 9/1995. V slovensščini, cit. lit. 25.

Avtor povzema glavne spremembe na področju varstva naravne dediščine oz. ohranjanja narave v zadnjih sedmih letih – od posvetovanja "Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu (1988)". To so spremembe v splošnem družbenem (svetovnem, evropskem in domačem) okolju in v slovenskem varstvu naravne dediščine ter gozdarstvu, ki zadevajo varovanje narave in njenih najvrednejših delov.

Poseben poudarek je na ustanavljanju zavarovanih območij v Sloveniji (regionalni parki V./II. IUCN kategorije) in na vlogi gozdarstva v teh procesih.

Ključne besede: naravna dediščina, gozdarstvo, ohranitev narave, zavarovana območja

V začetku se mi je vse skupaj zdelo kot en sam velik "déja vu" – da sem vse tole že enkrat videl in doživel: decembra 1988 sem že stal tule, pogovarjali smo se o varstvu naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu. Kraj, osnovna tema pa tudi dobršen del avditorija so isti. Zbrani zbor je (žal še vedno) celo bolj gozdarski kot je bil pred leti.

Zato bi to priložnost izrabil za nekaj misli, ki se jih v takem krogu laže izreče kot sicer.

Nekaj bistvenega se je namreč spremenilo od zadnjic: Čas, ki je zaznamovan z mnogimi spremembami, ki niso zaobšle tudi področij varovanja dediščine in gozdarstva. Še preden nam je uspelo izpeljati večino na takratnem posvetu postavljenih skupnih ciljev, sta obe stroki doživeli globoke pretese. Pa ne le stroki, ampak tudi

* Prof. dr. B. A., Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo, Večna pot 83, 61000 Ljubljana, SLO

Synopsis

Anko, B.: Forestry - a Constituent Part in the Preserving of Nature. Gozdarski vestnik No. 9/1995. In Slovene, lit. quot. 25.

The author summarizes the main changes in the field of the protection of natural heritage and nature conservation in the recent seven years - from "The Protection of Natural and Cultural Heritage in the Forest and Forestry (1988)" conference. These are the changes in general social (world, European and national) environment and in Slovenian protection of natural heritage and forestry, concerning nature protection and its most precious parts.

A special emphasis is put on the establishing of protected areas in Slovenia (regional parks V./II. IUCN categories) and the role of forestry in these processes.

Key words: natural heritage, forestry, nature conservation, protected areas

celotno družbeno okolje, v katerem delujeta.

Zato bomo govorili le o spremembah v teh sedmih letih, o sedanjem trenutku in prihodnosti. Zato tudi praktično nobeden od uporabljenih virov ni starejši od sedmih let.

Najprej bi se rad dotaknil nekaterih pomembnih novosti v splošnem družbenem okolju, ki neposredno zadevajo skrb za naravo, in nekaterih dilem slovenskega varstva narave, kot samo sebe imenuje.

Drugi del prispevka naj bi bil namenjen našemu ustanavljanju zavarovanih območij in mestu gozdarstva v teh procesih – kot ga vidijo drugi in kot ga vidimo mi.

Povod za današnji posvet in za tole razmišljanje je gotovo drugo Evropsko leto varstva narave (1995), kot smo ga nekoliko naglo krstili pri nas.

In s tem smo že pri jedru problema, ki nikakor ni le pomenske narave, ampak postaja očitno zelo praktično realen: slovenski prevod, s tem pa tudi razumevanje vsebine leta, ki ga je Evropa razglasila kot

“European year of **conservation** of nature”, – sta preprosto napačna. Sta posledica ohlapne rabe besede “varstvo” v Sloveniji in v slovenščini. Tuja, zlasti anglosaška literatura in vodilne svetovne organizacije na teh področjih – IUCN, UNEP, WWF, vse skrbneje razlikujejo med pojmi “varstvo” (= protection = zavarovanje nečesa za določeno rabo), “zaščita” (= preservation = zavarovanje nečesa v sedanjem stanju) in “ohranitev” (= conservation = varovanje pred nezaželenimi vplivi, pri čemer naj bi bilo vodilo človekovega ravnanja zagotavljanje sodobno pojmovane trajnosti).

In ravno to naj bi bilo osrednja vsebina letošnjega Evropskega leta **ohranitve** narave.

Če sprejmemo omenjene pomenske odtenke izrazov, bomo uvideli, da le stežka govorimo o “varstvu” ali “zaščiti” vse narave, ampak da se bomo tudi mi morali navaditi besede **ohranitev** narave, saj je jasno, da je v celoti ni mogoče zavarovati v nekem trenutnem stanju niti je ni mogoče zavarovati zgolj za določeno rabo, ampak da bo človek z njo in od nje živel še naprej – ob upoštevanju etičnih načel trajnosti.

Kot nova članica Sveta Evrope naj bi Slovenija ob tej priložnosti (v letu) polagala račune tudi o teh stvareh in še sreča je, da je Krpan lipo posekal na Dunaju in ne v Bruslju ali Strasbourgu – saj bo težav in nerodnosti že itak dovolj.

Verjetno smo ena redkih dežel, ki v sodobno napisani Ustavi nima narave niti omenjene. V 5. členu naše Ustave sicer piše, da “(država) skrbi za **ohranjanje**” – torej ne varstvo! – “naravnega bogastva ...” in v 70. členu, da “Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva”. V 72. členu potem sicer piše, da ima vsakdo v skladu z zakonom pravico do zdravega življenjskega okolja in da zanj skrbi država, a že 73. člen omenja, da je vsakdo dolžan v skladu z (obupno zastarelim – op.p.) zakonom **varovati** naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike in da država in lokalne skupnosti skrbijo za **ohranitev** naravne in kulturne dediščine. In to je vse. O trajnostnem ohranjanju narave v najširšem smislu niti besede.

Ob tem prazničnem letu lahko ugotovljamo, da Slovenija nima ne sprejete strategije odnosa do narave, ne ustreznih zakonodaj, ne modernega raziskovalnega in vzgojno-izobraževalnega programa. Kar nekaj predlogov ključnih dokumentov s tega področja bo letos proslavilo že skromne obletnice, kar jih prekladajo v našem parlamentu.

O naravi se sicer – na različnih ravneh mnogo govori, poučuje in tudi raziskuje – v glavnem pa o njej vendarle razmišljamo kot Ustava – kot o “naravnem bogastvu”, nečem torej, kar je ali utegne biti koristno. Prav, ampak da imamo pri tem kakršno koli odgovornost do narave kot take – ne glede na njeno (ne)koristnost – o tem ne razmišljamo dosti.

Ob taki praznini se bomo ob letošnjih praznovanjih spomnili varstva okolja, kjer se stvari počasi a vendarle premikajo. Dejstvo, da smo končno le dobili Zakon o varstvu okolja – pa čeprav 23 let za ameriškim – nam najbrž ne more biti v ponos. Pa vendar ga imamo. Naš okoljski Avgijev hlev, ki naj bi ga s tem zakonom očistili, je velik in močno zaudarja: zatrpan je z odpadki, izcedki, črnimi gradnjami, izpuhi ... in ob skoraj nepregledni množici nalog, ki nas čakajo na tem področju, je povsem razumljivo, da v tem zakonu ni pravega mesta za ptiča ali rožo, ki nista ne posebno lepa, ne grda, ne škodljiva in ne koristna, ne redka in ne ogrožena – le živa sta in del naše narave že stoletja, če ne še dlje. Imata pravico do življenja pa ostajata zunaj vsakega zakona – tudi v deželi, ki je slovesno podpisala vse dokumente na svetovni konferenci v Rio de Janeiru leta 1992 – ratificirala pa še nobenega.

Ob letu ohranitve narave smo se zaneseno spomnili tudi svoje bogate tradicije varstva naravne dediščine, kjer nam pred svetom (vsaj kar zadeva tradicijo) zagotovo ni treba zardevati. Naravnost neodpustljivo je, kako slabo poznamo to poglavje svoje zgodovine (ter delež gozdarstva v njem) – in kako teh tokov ne znamo povezati s tokovi siceršnjega družbenega in okoljskega razvoja Slovenije. Potem bi nam bile morda jasnejše tudi perspektive.

Potem bi morda lažje razumeli, zakaj se v tem prazničnem letu – tudi varstva

naravne dediščine –, ko obhajamo 75-letnico Spomenice Odseka za varstvo prirode in prirodnih spomenikov, matično ministrstvo (za kulturo) odreka temu paradnemu konju naše kulture. Na tem področju smo (nekoč že bili) v evropski prvi ligi.

Ne verjamem, da je ključno vprašanje razvoja našega varstva naravne dediščine le v reorganizaciji ustreznih služb, ali samo v prikritem spopadu med "dediščinsko-varstveno" in "naravovarstveno" alternativo.

Okrog 30 strokovnjakov danes profesionalno deluje na področju varstva naravne dediščine pri nas. Bodimo enkrat toliko pošteni in povejmo, da je bila ta mala (in včasih še mnogo manjša) skupina zanesenjakov tista narodova vest, ki je v imenu narave dobila (in mnogokrat tudi izgubila) prenekatero bitko in hkrati zagotavljala, da smo tudi na tem področju ostali v stiku s civiliziranim svetom. Če so danes ogroženi tudi oni sami, je to naš skupni problem – in ne le njihov. 30 ljudi lahko spravimo v eno pisarno, lahko jih razdelimo med nekaj sto novih občin, njihove dobre in bridke izkušnje lahko "oplemenitimo" z idejami "alternativcev", ki še nimajo brazgotin, kakršne puščajo vnaprej izgubljenih bitke. Nihče pa najbrž ne bo pričakoval, da nam bodo varovali vso naravo. Problem je v globokih razhajanjih o nekaterih vrednotah in prioritetah v naši družbi.

Pri tem se človeku sama po sebi ponuja vzporednica z "varstvom okolja" in njegovim sorazmerno nedavnim, naglim in opaznim vzponom. Za tistimi, recimo jim "vidci", ki so v zgodnjih časih razmišljali in govorili o varovanju narave v tesni povezavi z njeno dediščino (Šivic, Piskernikova, Kunaver, Avčin – da omenimo le nekatere), so varstvo okolja kot zanimivo politično alternativo platformo – vsaj za kratek čas – odkrili nekateri politiki. Kako iskreni so bili pri tem, nam je kmalu postalo jasno.

Poslovneži varstvo okolja še vedno (in vse bolj) odkrivajo kot donosen posel. Kljub nakopičenim problemom in relativni mladosti ima zato varstvo okolja tudi pri nas razmeroma dobre razvojne možnosti: novi zakon, jasna, čeprav verjetno ne najbolj posrečena resorna razmejitev in ne prevelike zadrege s sredstvi – vse to tudi v

perspektivi postavlja naše varstvo okolja v povsem drugačen položaj, kot pa ga imata varstvo naravne dediščine ali ohranitev narave. Tu je le malo businessa in še manj političnih točk – oboje vsaj v začetkih zahteva le žrtve in odrekanje.

In tako se varstvo dediščine še vedno otepa z zakonom, ki je samoupravno združeval skrb za naravno in kulturno dediščino – tudi muzeje in arhive – in je v novih razmerah prej cokla kot pa opora razvoju dejavnosti. Zakon o naravi je "umrl" ob nastajanju Zakona o varstvu okolja – ali prav zaradi njega? Celotno področje je kronično finančno podhranjeno in zaradi večne finančne stiske je tudi varuh naravne dediščine na Slovenskem vse bolj redka in ogrožena vrsta, ki se ji ni težko poistovetiti z objekti svoje skrbi – ogroženimi in izumirajočimi rastlinami in živalmi.

Jasno, da to ni atmosfera, v kateri bi bilo lahko razmišljati o razvoju in rasti – še posebej, če človek ni borec, kakršna je bila npr. Piskernikova, ki je daljnega in nevarnega leta 1949 iz Rakovega Škocjana z domačo solo akcijo pregnala nekaj sto vojakov z mulami in pratežem vred, ker so delali škodo ...

Povsem človeško je, če se varstvo naravne dediščine ob vzponu varstva okolja, negotovi resorni pripadnosti, pomanjkanju sredstev in še bolj ob pomanjkanju osnovnega razumevanja njegovega poslanstva, ob zahtevah po reorganizaciji in množici idej o njegovem prihodnjem razvoju, vsej tradiciji navkljub počuti ogroženo in išče naravnega zaveznika. Ali ga je zares našlo v ohranitvi narave? Upam, da – ampak preveč je znakov, da gre za prisiljeno poroko dveh, ničesar krivih siromakov.

In tako je služba za varstvo naravne dediščine napisala "Strategijo varstva(?) narave" – in se s tem odrekla svoji tradiciji in identiteti. Zakaj ni ne eden ne drugi sam od sebe in sam zase potrkal na vrata varstva okolja? Varstvo okolja in varstvo naravne dediščine imata navsezadnje skupne korenine – v ohranitvi narave.

Marsikaj se je v tem času dogajalo in zgodilo tudi v gozdarstvu. Ker smo gozdarji na tem posvetu v tolikšni večini, k sreči ne bo treba spet govoriti o resničnem pomenu (vsaj deklarirane) sonaravne – trajnostne

– mnogonamenske orientacije slovenskega gozdarstva – ne samo za ohranjanje gozdne narave, ampak tudi za oblikovanje trajnostne filozofije našega nacionalnega razvoja. Slovensko gozdarstvo doktrino in prakso je še vedno mogoče istovetiti z osnovno filozofijo ohranitve narave. Drugače mislijo in mnogokrat (vse glasneje) govorijo le tisti, ki preveč hodijo po tujih kongresih in premalo po gozdovih – domačih in tujih. Potem bi jim bila primerjava našega gozdarstva s tujim lažja – predvsem pa objektivnejša.

Naše gozdarstvo že dolgo ni več le "gospodarska dejavnost, ki se ukvarja z gojenjem in izkoriščanjem gozdov", (SSKJ I., s. 740) ampak je bilo na najboljši poti, da v resnici postane "celota strukturiranih (organiziranih) človekovih dejavnosti, ki zadevajo vse vidike odnosov med gozdom in človekom", (Anko 1990, s. 150).

Upam si trditi, da so najnovejša dogajanja celovitost takega gozdarstva, ki se tako lepo prilega ideji ohranitve narave, prizadela. Lahko da je usodna delitev na dve smeri in poleg tega še na nešteto drobnih interesov z vidika pridobivanja lesa smiselna. Lahko, da se bo izkazala za primerno tudi v novih pogojih, ko se bodo zadeve enkrat nekoliko uredile in umirile; le zavedati se moramo, da javnost te operativne delitve ne razume in nas (logično) še vedno gleda in sodi kot celoto. Ekscese katere koli strani – pa četudi gre za zasebnega lastnika – pripisuje vsej stroki.

V prizadevanjih za ustanovitev (na novo potrjenega) podiplomskega študija "Varstvo naravne dediščine", ki bo prihodnje leto (1996/97) stekel na Biotehniški fakulteti, sem imel mnogo pogovorov z najrazličnejšimi ljudmi. Nekdo med njimi – akademik – me je vprašal, ali je res, da vsi gozdarji tekmujejo v podiranju drevja (sic!).

Iskreno spoštujem težko in nevarno delo gozdnega delavca. Verjetno je tudi prav, da imajo sekači svoja tekmovanja. Ne vem pa, koliko pozitivna ali vsaj nevtralna publiciteta, ki jo je stroka ob takih priložnostih (sicer pa le redko) deležna, koristi njeni podobi v očeh dobršnega dela naše javnosti.

Nekdo drug me je namreč ob podobni priložnosti prepričeval, kako nerazdružljiva so naša prizadevanja, da bi prevzeli pobudo pri snovanju takega študija in operativnega varstva naravne dediščine, ko vendar gozdove (mnogokrat zelo brezobzirno izkoriščamo). Isti vendar ne more izkoriščati in varovati hkrati.

In v tem leži iztočnica za naslednjo misel: Varstvo najvrednejšega v naši naravi – in sem lahko vse bolj z gotovostjo štejem tudi naš gozd – je dobra priložnost, da se zamislimo, kakšno gozdarstvo se v resnici lahko poteguje za aktivnejšo vlogo na področju ohranitve narave in varstva naravne dediščine:

1. Gozdarstvo je eno samo. Ne glede na ekonomske, organizacijske, morda tudi politične vzroke, ki so vodili v notranjo delitev stroke, mora ostati osnovna strokovna doktrina nedeljena in nenačeta. Trdi preskus profesionalnosti stroke bomo zares prestali takrat, ko se stališča gozdarja – podjetnika ne bodo razlikovala od tistih, ki bi jih imel recimo gozdar – upravitelj in varuh naravnega parka. Za oba je namreč prostora tudi v naravnih parkih in mnogi bi glasno in škodoželjno prisluhnili njenemu prepiru (če bi do njega prišlo).

2. Gozdarstvo mora (p)ostati prvi in glavni zagovornik ne le javnega ali zasebnega interesa v gozdu – ampak interesa gozda samega. Stopnja resnične profesionalnosti bomo dosegli šele takrat, ko bomo celo interese stroke znali podrediti interesom gozda.

3. Gozdarstvo potrebuje etična načela, ki bodo dajala odgovore tudi na sodobne izzive. Današnja racionalizacija takih načel gotovo ne more več temeljiti samo na plemenitem človekovem odrekanju, ampak tudi na pravici narave in njenih delov do obstanka (prim. Nash 1987, de Groot 1992).

4. Gozdarstvo si bo moralo kot upravljalec pomembnega naravnega bogastva močnejše prizadevati za močnejši dotok sodobne ekonomske misli, vezane na odnos z naravo, tudi v naše razmere. Mnogo okoljskih problemov izvira iz neustreznega vrednotenja naravnih virov. Mnoga prizadevanja na področju ohranitve narave ali naravne dediščine dobijo vero-

dostojnost šele v luči intrinzične vrednosti (intrinsic = existence value – bistvene vrednosti), ki naj bi obstajala v naravi tudi takrat "če bi ljudje in njihove izkušnje izumrli" (prim. Pearce, D. W. / Turner, R. K. 1992, s. 22). Gre za novo razsežnost narave, ki se je najnovejša strokovna literatura vse pogosteje dotika. Omenja jo tudi že naša Strategija 2.0 (1994, s. 3).

Podobne zahteve postavlja tudi dokument "Taking nature into account" (s. 1), ki opozarja, da makroekonomski kazalci, kot sta bruto domači proizvod (GDP) in nacionalni dohodek, ki se izračunava po sistemu (Združenih narodov) družbenih računov, ne prikazujejo natančno vplivov gospodarskih dejavnosti na naravo in lahko celo podpirajo netrajnostno gospodarjenje in s tem zmanjšujejo kakovost življenja.

5. Gozdarstvo potrebuje svoj kodeks. Ta zahteva je bila že mnogokrat ponovljena. Nič se ni zgodilo – le vse jasneje postaja, kako dejavnost, ki je na razpotju sama, potrebuje nekaj imperativov, prek katerih ne bo smel nihče – ne glede na to, kaj v gozdu išče: znanje, profit ali oddih itn.

S tem bi razmišljanje (čeprav seveda še zdaleč ni izčrpano) o tem, ali gozdarstvo ima mesto v našem ohranjanju narave, okolja in naravne dediščine, za namene tega posveta zaključil in se raje posvetil zelo okvirnim mislim o novih delovnih področjih gozdarstva, o katerih pred sedmimi leti pač še ni kazalo razmišljati.

Organizator je ponudil to iztočnico v podnaslovu "Potrebe po zavarovanih območjih v Sloveniji".

Živimo v času, ko se določena razmerja v naši naravi in družbi trasirajo za desetletja vnaprej – v primeru zavarovanih območij bi lahko rekli za stoletja. V parlamentarnem postopku je 6 regijskih parkov (Strategija 2.0, s. 27), ki predstavljajo okrog 20% vsega slovenskega ozemlja (gl. sl. 1). Vsi, brez izjeme, so močno gozdnati in v vseh bi bilo po vseh domačih in tujih merilih gozdarstvo (kot ga proklamiramo) naravnost idealna oblika gospodarske rabe zemljišč. Hkrati bi taka razglasitev obvarovala gozdove pred drugo največjo nevarnostjo (če izvzamemo krčivite same in splošne okoljske obremenitve) – tj. pred fragmentacijo, drobljenjem. Kakšna idealna

priložnost, da razširimo delovno področje tudi na praktično upravljanje in nadzor nad temi gozdovi – pa v Poročilu o delu Zavoda za gozdove v letu 1994 (s. 19) žal beremo, da je Zavod v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor ter Zavodom za varstvo kulturne in naravne (sic!) dediščine izdelal osnutek razvoja slovenskih regijskih parkov, da pa "projekt trenutno miruje" – in to v času, ko se odloča o usodi teh parkov. Nihče nam jih ne bo podaril – niti dodelil v upravljanje: za to se bo treba boriti. O tem naj bi se danes predvsem pogovarjali – in seveda tudi o tem, kako bomo tako zupanje opravičili, če nam bo dodeljena aktivnejša vloga v njihovem upravljanju oz. ohranjanju – in varstvu.

Mnogo je zadreg in nejasnosti okrog tega – vsaj nekaterih bi se dotaknili.

Prva zadeva že samo definicijo varstva narave (Strategija 2.0, s. 6): "Varstvo narave je dejavnost, katere cilj je ohraniti naravo kot vrednoto v vsej njeni pojavnosti in uravnoteženosti. Pod pojem varstva spadajo vsi pravni, ekonomski, socialni in administrativni ukrepi za doseganje tega cilja."

Taka definicija je povsem primerna za "varstvo naravne dediščine" – najbrž pa se ne more nanašati na "varstvo" narave, katerega naj bi letos praznovali: ukrepi za varstvo narave (namenoma?) namreč izključujejo gospodarske ukrepe. Ali se Slovenci na ta način po celem stoletju res vračamo v žarišče idejnega spopada med Giffordom Pinchotom, prvim direktorjem ameriške gozdarske službe, ki je leta 1907 skoval pojem conservation (= wise use) (Nash 1987, s. 9) in "fundamentalistom" Johnom Murom? Takratnega ameriškega konteksta pač ni mogoče primerjati s sodobnim evropskim ali slovenskim. In vendar nas gozdarje v očeh mnogih razvrednoti kot potencialne varuhe narave prav dejstvo, da "sekamo drevje". Prav zato je za nas tako pomembno, da razčistimo, ali letos praznujemo evropsko leto varstva ali leto ohranitve narave – in da to ljudem tudi pojasnimo.

Druga zadrega nastaja z umestitvijo gozdarstva v dolgoročne cilje slovenskega varstva narave (ibid. s. 19), ki so:

a) ohraniti

– samonikle (avtohtone) rastlinske in živalske vrste;

– geotope, habitatne tipe, bioceonoze in ekosisteme ter njim lastne procese;

– naravne znamenitosti (nepremično naravno dediščino);

– logiko razvoja vseh tipov krajine v skladu z naravnimi procesi in sonaravno človekovo rabo;

b) obnoviti prizadete naravne znamenitosti, habitate in ekosisteme.

Kje je mesto gozdarstva v teh ciljih? Povsod in nikjer. Za vsakega od njih bi se bilo treba pošteno in izčrpno dogovoriti, kje se konča ohranjanje in začne (strogo omejujoče) varstvo.

Tretji problem je amaterstvo in pomanjkanje duha, s katerim se lotevamo ohranjanja narave kot novega delovnega področja. Prizadevanja redkih posameznikov morda rešujejo čast stroke, ne zagotavljajo pa njenega uspeha v vsesplošnem pririvanju interesov za novimi delovnimi področji.

Po omenjenem posvetu 1988 nam je uspelo, da smo v zakon o gozdovih uvrstili tudi skrb za "funkcijo varovanja naravne in kulturne dediščine in drugih vrednot okolja" (ZOG 1993, čl. 3/5). Ostane nam še, da to prevedemo tudi v vsakodnevno delovanje. Naravna dediščina so namreč tudi vsa zavarovana območja. Vsekakor bi morali temeljito in kritično oceniti svoje dosedanje ravnanje v najodličnejšem zavarovanem območju, ki ga Slovenija premore, tj. v Triglavskem narodnem parku. Naše poti in stranpoti v TNP bi morale biti dober kompas za ravnanje v območjih z manj strogim varstvenim režimom.

Četrto vprašanje zadeva našo nevednost oz. neinformiranost o tem, kaj se na področju varovanja dediščine in ohranjanja narave dogaja v svetu. Če hočemo širiti področje svojega delovanja, moramo poznati tudi širše okolje, ki bo odločalo o (ne)uspešnosti takega širjenja. Žal bomo tudi tu spoznali ne le, da nismo preroki v domovini, kot pravi stari latinski rek, ampak tudi v tujini ne.

Pred slabim mesecem smo imeli v Sloveniji pa tudi na Oddelku za gozdarstvo visok obisk iz Bruslja, ki nam je na diplomatsko obziren način dal vedeti, da goz-

darstvo najbrž ni prioriteto (se pravi nerazvito ali z EU neskladno) področje, ki bi oviralo naše (toliko zaželeno (?)) približevanje Evropi in da zato v programih bruseljske pomoči Sloveniji ni pričakovati, da bi se uvrstilo zelo visoko. Vprašani smo bili še, koliko gozdarstvo prispeva k bruto nacionalnemu proizvodu, in našemu odgovoru, da manj kot odstotek, je sledil dolg in pomenljiv molk. To je nevaren način premišljevanja politika s štiriletnim mandatom – žal vse prepogost tudi pri nas. Kaže se v nenehnem zniževanju sredstev za to panogo v proračunu – za operativo, šolstvo in raziskovalno delo.

Evropa očitno ne vidi rada, če je kdo od ponižno čakajočih na kakšnem področju pred njo – in to v gozdarstvu smo. Prav zato moramo skrbno spremljati svetovne in evropske trende in dokumente in tudi izpolnjevati obveze, ki jih nalagajo, da ne bi ob tem za svetom zaostali. Slovenija gotovo zaostaja za svetom npr. v robotiki ali elektroniki (kamor vlagamo nemajhna sredstva) prav gotovo pa ne zaostaja v gozdarski praksi (podprti z ustreznimi filozofijo, ki temelji na raziskovanju in izobraževanju). Če ne bomo spremljali svetovnih dogajanj in bomo nehali opozarjati na zaostajanje svoje stroke, ter jasno kazati na tiste, ki so krivi za njeno erozijo, bomo sokrivi za njeno degradacijo.

V nenehni improvizaciji in kroničnem pomanjkanju ljudi nimamo nikogar, ki bi tekoče spremljal svetovna/evropska dogajanja in dokumente, jih prevajal, posredoval vsej stroki in ne le "posvečenim" – in skrbel, da se tudi udeležujejo v našem delovanju.

Šele razmišljanja v takih okvirih, bi nam dala pogum in zagon, da bi bili uspešnejši tudi v prizadevanjih okrog snovanja novih zavarovanih območij. Šele iz te perspektive bi objektivneje zagledali svoje mesto v njih.

Tak pogled bi presegal našo kronično zaprtost in samozadostnost – tudi samozadovoljstvo in nas napravil širše, strpnejše in tvornejše sogovornike v snovanju novih zavarovanih območij in delitvah pristojnosti v njih. Za veliko in pomembno stvar gre, zato bi morali poznati vsaj dela oz. dokumente kot so:

UNCED, 1992: Statement of Principles on Forests

AGENDA 21, pogl. 11, "Combating Deforestation" in pogl. 15, "Conservation of Biological Diversity" (gl. Keating 1993)

UNEP, 1992: Convention on Biological Diversity

GLOBAL FOREST POLICY PROJECT, 1994

in pomembnejša dela kot so Dudley 1994, Bass in dr. 1994, Trzyna (ur.) 1995 itd. Posebej bi kazalo poudariti pomen temeljnih del o strategijah nacionalnega trajnostnega razvoja (prim. Carew-Reed, 1994). Slovenija take strategije še nima – tudi gozdarstvo ne in koristilo bi mu, ko bi jo imelo.

Podobna je slika na evropski sceni. Politično osnovo za vključevanje gozdarstva daje že Program okoljskih aktivnosti za Srednjo in Vzhodno Evropo, ki ga je potrdila Ministrska konferenca v Lucernu (28. - 30. IV. 1993) in seveda Strasbourške in Helsinške resolucije.

Posebne pomena za snovalce novih zavarovanih območij je dokument IUCN

Parks for Life (kmalu ga bomo dobili tudi v slovenskem prevodu), ki v bistvu povzema množico podobnih, včasih celo prekrijujočih se programov ustanavljanja zavarovanih območij.

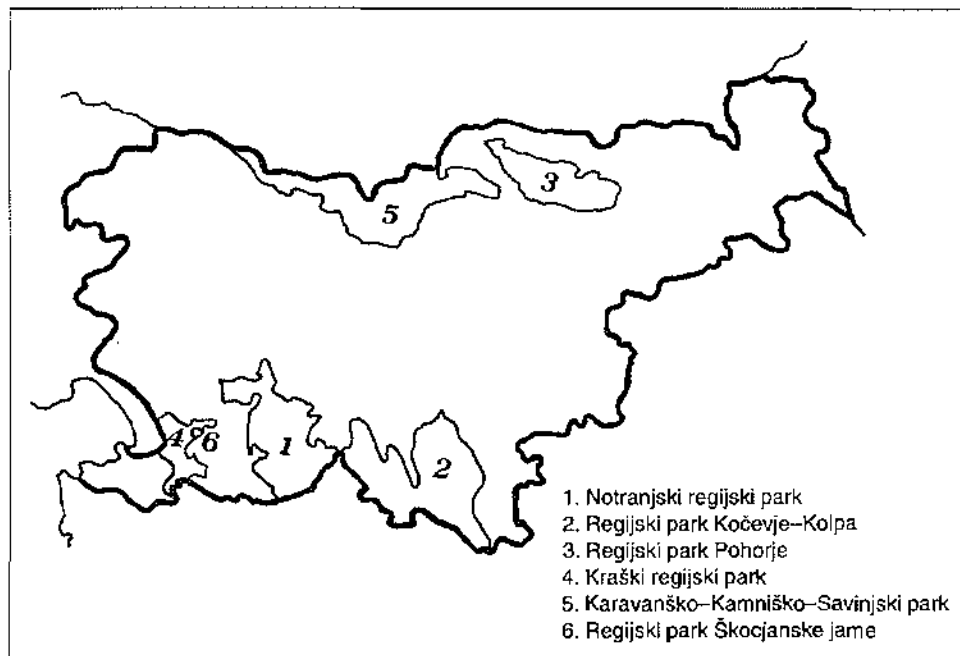
Na državnem nivoju bi morali načrtno iskati svoje mesto vsaj v naslednjih dokumentih, ki pa – kot rečeno – še vedno ostajajo v fazi osnutkov oziroma predlogov.

Reagirati bi morali na neustrezno obravnavanje gozda in gozdarstva v njih – ali sploh njuno popolno odsotnost:

a) **Strategija varstva narave v Sloveniji (2.0)** (januar 1994) – daje osnovna izhodišča – kot si jih zamišljajo avtorji, historiat varstva naravne dediščine, definicije in opredeljuje delovno področje varstva naravnih vrednot. Zlasti v obravnavanju ciljev se področje dejavnosti bistveno zoži na naravno dediščino. V poglavju o organizacijskih nalogah dokument vendarle spet govori o "upravnem resorju za varstvo naravnih vrednot". (s. 23)

Pomemben je predlog o zavarovanju šestih regijskih parkov v Sloveniji (s. 27).

Slika 1: Predlagani regijski parki v Sloveniji (vir: Strategija varstva narave v Sloveniji 2.0)



Glede na pomen gozda kot naravne vrednote preseneča, da ga strategija (z gozdarstvom vred) omenja le bežno (s. 28) – in še tu trdi, da je raba gozdov sonaravna le v nekaterih gozdovih ...

b) **Nacionalni program varstva okolja**, ki ga pripravlja MOP, v gradivih za razpravo (11.VII.1994) gozdov ne omenja (omenja zrak, vodo, tla, biosfero) niti ne omenja gozdarstva (omenja pa v poglavju o sektorskih politikah varstva okolja npr. kmetijstvo, rudarstvo, energetiko, industrijo, promet, odpadke, turizem in rekreacijo...).

Pomembna novost je, da dokument posveča pozornost klimatskim spremembam, biološki raznovrstnosti, varstvu naravnih vrednot (mednje bi vsekakor uvrstili v smislu 5. čl. ZVO, 1993 tudi gozdove) in varstvu podzemnega sveta.

c) **Program razvoja gozdov v Sloveniji** (EPA 488, druga obravnava – Vlada ga je sprejela 26.I.1995) – Opredeljuje gozdove kot naravno vrednoto (s. 63) in predlaga, naj bi bilo javni gozdarski službi poverjeno upravljanje zavarovanih območij v gozdnem prostoru (čl. 4.6).

d) **Ustanavljanje in varovanje naravnih parkov v Sloveniji** (maj 1995) je dokument, ki ga je pripravilo MOP, in gradi na Zakonu o varstvu narave, ki pa je šele v fazi priprave. Avtorji sicer ugotavljajo, da je cilje varstva narave mogoče doseči le, če so "naravna načela vgrajena v sisteme in postopke vseh dejavnosti" (tudi gozdarstva) – sicer pa gozdov in gozdarstva posebej ne izpostavljajo. Za upravljanje naravnih parkov dokument celo predvideva ustanavljanje javnih zavodov ali podeljevanje koncesij – mimo gozdarske javne službe torej. Te službe tudi ne omenja niti v točki 3.2d, kjer govori o sodelovanju drugih javnih služb.

e) **Agenda 21 za Slovenijo**. Dokument nevladnih organizacij je zanimiv kot pripevek k procesom, ki naj bi sledili Riu '92 in v določenem smislu predstavlja dobrodošlo novost. Žal, tudi on gozdarstva ne omenja izrecno (kot npr. industrije, energije, transporta, urbanizacije, turizma in rekreacije, kmetijstva ... Obravnava pa ga – mnogo bolje kot marsikateri resorni dokument – pod poglavjem "Varstvo na-

rave", kjer piše: "nadaljevanje in razvijanje sonaravnega gospodarjenja z gozdovi in gozdnim prostorom, s poudarkom na (žal le – op. p.) okoljetvornih funkcijah gozda."

Vsekakor postajajo v tem pogledu nevladne organizacije naš pomemben so-govornik in zaveznik.

Če naj bi se gozdarstvo oziralo po širših delovnih področjih na področju ohranjanja narave in varstva naravne dediščine, je prav, če razmislimo o tem, kako spada gozd v ta kontekst.

Kar zadeva ohranjanje narave, je stvar menda jasna. Nekdo nam bo pač šele moral pokazati obnovljiv naravni vir, s katerim pri naš gospodarimo bolj zvesto načelom trajnosti kot pa z gozdom. Drugače je z gozdom kot naravno vrednoto in dediščino.

Zakon o varstvu okolja (1993, čl. 5, tč. 3.3) določa naravne vrednote takole: "Naravne vrednote so poleg redkih in dragocenih naravnih pojavov tudi drugi vredni pojavi, sestavine, oziroma deli žive in nežive narave, naravna območja ali deli naravnih območij, rastlinske in živalske vrste ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, deli naravne in kulturne krajine in objekti oblikovane narave."

Pustimo ob strani motive zakonodajalca, ki je naravne vrednote razglasil tako široko. Niti se ne bomo spraševali, kakšni so kriteriji ločevanja med vrednim in ne-vrednim v naravi. Dejstvo je, da ta definicija kar večkrat zadane gozd – in to dejstvo moramo izkoristiti tudi mi.

Druga stvar je vprašanje gozda kot dediščine: morda ga bomo kot naravno dediščino zagledali šele iz perspektive ohranjanja in varstva ne le biološke raznovrstnosti, ampak tudi naravnih procesov (torej ne le vrst in njihovih habitatov).

Je gozd tudi kulturna dediščina? Odgovor bo odločen – da! Gozd je bil – vsaj pri nas – vselej ogledalo družbe, podoba (ne)sožitja med naravo in človekom – pa naj si gre za prostrano gozdno odejo, ki jo je čipkasto najedel človek – molj, za belokranjski stelnjak ali primorski panjevec. Vse to se bo spremenilo, ko se bomo spremenili tudi mi sami: torej je del naše kulture in kulturne dediščine v najbolj prvinskem pomenu besede.

In še misel, dve posebej o mestu goz-

darstva v snovanju zavarovanih območij na Slovenskem. Narava je naš svet ob sodila na prehodnost. Zgodovina nam je pobrala obsežna periferna območja prav na vseh straneh nacionalnega teritorija. Prihodnost nam bo preostanek razsekala s prometnimi koridorji – z vsem, kar spada zraven. Bolj bodo služili tujim kot pa našim interesom.

In kaj lahko pri tem storimo sami zase? Ustanavljanje obsežnejših zavarovanih območij – skladno z IUCN kategorijami (gl. tabela 1) je vsekakor ena izmed zanimivih možnosti.

Že itak je Slovenija med 33 evropskimi državami na 25 mestu, kar zadeva odstotek površine zavarovanih območij (Tabela 2). Globoko pod evropskim povprečjem in daleč za tistimi državami, po katerih bi se sicer radi zgledovali.

Omenjeni načrt o zavarovanju 20% slovenskega ozemlja v obliki naravnih parkov torej sploh ni nekaj nemogočega:

- predstavlja kompenzacijo številnim okoljskim vplivom naravne in kulturne fragmentacije Slovenije;
- tudi po "evropskih normah" onemogoča, da bi to zemljo lahko kupovali tujci;
- daje novo vlogo in smisel obrobnim

regijam, ki so domala vse demografsko (in še kako drugače) ogrožene.

In še nekaj skupnega ima večina predlaganih območij regijskih parkov: ljudje se iz njih umikajo, umika se tudi kmetijstvo, ki v teh marginalnih pogojih nima nikakršnih izgledov v obetajočem se boju s kmetijstvom Evropske unije – le gozdarstvo ostaja kot dejavnost, ki bo s temi prostori lahko gospodarila skladno s cilji njihove ustanovitve. Tudi zato smo na Oddelku za gozdarstvo osnovali predmet "Gospodarjenje z naravnimi parki" in sprožili pobudo za podiplomski študij "Varstvo naravne dediščine", ki je že sprejet in se bo začel prihodnje leto.

Vsako snovanje zaščitenega območja je dolgoročna naložba s strokovnimi, ekonomskimi, socialnimi, političnimi in etičnimi elementi – in argumenti. Gozdarji se bomo morali nenehno spraševati, kaj od teh elementov in argumentov je že v naši stroki in kaj lahko prispevamo. Tudi za razglasitev teh parkov bomo morali pomagati, boriti se – zaradi njih samih. Razmišljanje, kaj bomo od tega imeli kot stroka, pride na vrsto šele pozneje.

Zato tale zbor ni nikakršen "dējā vu" (smo že videli) – preveč se je spremenilo od zadnjč. Tudi mi sami. Zato ta posvet

Tabela 1: Zavarovana območja – definicija in šest upravljalških kategorij (Parks for Life, 1994, s. 9)

Kaj je zavarovano območje?

"Območje kopnega in/ali morja posebej namenjeno varstvu biološke raznovrstnosti in naravnih ter z njimi povezanih virov. Z njim se upravlja s pravnimi ali drugimi učinkovitimi sredstvi".

Kategorija I.	Strogi naravni rezervat / Območje divjine: upravljanje predvsem v znanstvene namene in za ohranitev divjine
Kategorija II.	Naravni park: upravljanje predvsem za varovanje ekosistemov in rekreacijo
Kategorija III.	Naravni spomenik: upravljanje predvsem za določene naravne značilnosti
Kategorija IV.	Habitat / Območje gospodarjenja za določene vrste: upravljanje za ohranitev z gospodarskimi posegi
Kategorija V.	Zavarovana krajina / morsko območje: upravljanje za ohranitev in rekreacijo
Kategorija VI.	Zavarovano območje gospodarjenih virov: upravljanje za trajnostno rabo naravnih ekosistemov

ne bo uspel, če se ne bomo razšli z zelo okolje, ki vpliva na ohranitev narave in natančno določenimi nalogami, nosilci, roki varstvo najvrednejšega v njej. in strategijami vključevanja v mnogo širše

Tabela 2: Zaščitena področja po IUCN upravljaljskih kategorijah v km² (stanje 1994 – prirejeno po Parks for Life, s. 104)

Država	Površina države	Skupna površina	%
Slovaška	14,035	10,155	72.36
Liechtenstein	0,160	0,600	37.50
Danska	43,073	13,871	32.20
Nemčija	356,840	91,928	25.76
Avstrija	83,855	20,813	24.82
Velika Britanija	244,880	49,513	20.22
Švica	41,285	7,307	17.70
Luksemburg	2,585	0,360	13.93
Češka	78,864	10,668	13.53
Latvija	63,700	7,747	12.16
Nizozemska	41,160	4,215	10.24
Francija	543,965	53,586	9.85
Poljska	312,685	30,636	9.80
Estonija	45,100	4,398	9.75
Litva	65,200	6,347	9.73
Islandija	102,820	9,156	8.90
Španija	504,880	42,450	8.41
Finska	337,030	27,281	8.09
Italija	301,245	22,746	7.55
Hrvaška	56,538	3,853	6.82
Švedska	440,940	29,818	6.76
Portugalska	92,390	5,825	6.31
Norveška	323,895	20,380	6.29
Madžarska	93,030	5,740	6.17
Slovenija	20,251	1,081	5.34
Romunija	237,500	10,849	4.57
Jugoslavija	102,173	3,470	3.40
Bolgarija	110,910	3,699	3.34
Belgija	30,520	0,771	2.53
Grčija	131,985	2,210	1.67
Albanija	28,750	0,340	1.18
Irska	68,895	0,670	0.68
Andora	0,465	0,000	0.00
Skupaj	4,921,606	501,741	10.19

VIRI

1. Agenda 21 za Slovenijo, 1995. Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, Ljubljana, 43 s.
2. Anko., B. 1990: Landscape Ecology in Forestry – a New Challenge, IUFRO XIXth World Congress Proceedings Vol. 1, s. 149-156
3. Bass, S. in dr. 1994: Review of the Forestry Principles 20 months after Rio, IIED, London, 24 s.
4. Carew-Reid, J. in dr. 1994: Strategies for National Sustainable Development. IUCN, IIED, Earthscan, London, 203 s.
5. De Groot, R.S. 1992: Functions of Nature. Walters-Noordhoff, Amsterdam, 315 s.
6. Dudley, N. 1994: WWF Submission on Forest to the Commission on Sustainable Development, WWF, Gland, Švica, 34 s.
7. Geating, M. 1993: Agenda for Change, The Centre for our Common Future, Ženeva, 70 s.
8. Global Forest Policy Project, 1994: Nat. Wildlife Federation, Sierra Club, Friends of the Earth - U.S., Washington, D.C. 22 s.
9. Groombridge, B. 1992: Global Biodiversity. Chapman&Hall, London, 585 s.
10. IUCN-CNPPA 1994: Parks for life: Action for protected areas in Europe, IUCN, Gland, Švica in Cambridge, V.B., 154 s.
11. Keating, M. 1993: Agenda for Change, The Centre for our Common Future, Ženeva, 70 s.
12. Nacionalni program varstva okolja, 1994. (Uvodna javna razprava) Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 8 s.
13. Nash, R.F. 1987: The Rights of Nature. The University of Wisconsin Press, 290 s.
14. Pearce, D.W./Turner, R.K. 1990: Economics of Natural Resources and the Environment. Harvester and Wheatsheaf, London, 378 s.
15. Program razvoja gozdov v Sloveniji. Poročevalec, 1995, št. 6, s. 56-75
16. SSKJ I., 1970 DZS, Ljubljana, 844 s.
17. Strategija varstva narave v Sloveniji, (in. 2.0), 1994, MK RS, ZRSVNKD, Ljubljana, 1994, 35 s.
18. Trzyna, T. (ed.) 1995: A Sustainable World. IUCN, Sacramento, Calif. 272 s.
19. UNEP, 1992: Convention on Biological Diversity (5 June 1992), Rio de Janeiro, 24 s.
20. Ustava Republike Slovenije (1991). Gosp. V., Ljubljana, 1992, 75 s.
21. Ustanavljanje in varovanje naravnih parkov v Sloveniji. MOP, Uprava RS za varstvo okolja, Ljubljana, 1995, 12 s.
22. WWF, Rimski klub, 1995: Taking Nature into Account (An Action Plan). Bruselj, 4 s.
23. Zakon o gozdovih, Ur.l. R.S. 30/93
24. Zakon o naravni in kulturni dediščini. Ur.l. SRS 1/81, 3/81, 42/86 in Ur.l. R.S. 8/90, 42/92
25. Zakon o varstvu okolja. Ur.l. R.S. 32/93

Foto: Lado Kutnar: Katarina

